

Rəşid Behbudov (1915-1989)

Qəlbində musiqi ilə

Azad Şərifov

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ 5.4 (Qış1997)

© Azerbaijan International

Azərbaycanda Rəşid Behbudov adı (1915-1989) avtomatik olaraq Azərbaycan populyar musiqisi tarixinə yazılır. Onun oxuduğu mahnılar Vətənin gözəlliyinə həsr olunmuş məğrur himnlərdən zərif, lirik məhəbbət etiraflarına aid mahnılardan geniş əhatə dairəsinə malikdir.

O xüsusilə Üzeyir Hacıbəyovun “Arşın Mal Alan” musiqili komediyasına 1945-ci ildə çəkilməmiş eyniadlı filmə yaratdığı məhəbbət axtarışında olan varlı tacir—Əsgər obrazına görə xatırlanır. Rəşid Behbudovun nadir istedadı bir gün içərisində yaranmayıb. Lakin kəşf edildikdən sonra onun şöhrəti ildırım sürətilə yayıldı və o, bütün dünyada konsertlər verərək yorulmadan səyahətlər etdi. “Dəmir Pərdə” arxasında yaşayanlar üçün səyahətin adətən qadağan olunmasına baxmayaraq, Rəşid üçün istisnalar edilirdi.

Arşın Mal Alan

Rəşid Behbudova Üzeyir Hacıbəyovun 1913-cü ildə yazdığı “Arşın Mal Alan” musiqili komediyasına çəkilən ağ-qara filmin üçüncü çəkilişində (1945) aparıcı rol olan varlı tacir Əsgər rolunu oynamaq təklif ediləndə onun 30 yaşı vardı. Əsgər varlı tacirdir. O, evlərin həyətlərinə girib, gözəl xanımlara baxıb özünə həyat yoldaşı seçmək üçün arşın malçı kimi geyinir. Azərbaycanda həmin dövrdə qadınlar ənənəyə əsasən çadra geyinirdilər.

Filmin bu variantı İkinci Dünya Müharibəsinin sonunda işıq üzü gördü və o qədər uğurlu oldu ki, həm Rəşidi məşhurlaşdırdı, həm də Üzeyir Hacıbəyova həsəd doğuran Stalin mükafatı gətirdi.

Rejissorlar rolları paylaşmağa hazır olanda onlardan biri—Rza Təhmasib fikirləşirdi ki, Rəşidə Əsgərin qulluqçusu Vəlinin rolunu versin. Vəli komik obraz idi və komiklik də Rəşidin təbiətinə yaxın idi. Lakin dinləmə zamanı Təhmasib Rəşidin Əsgər üçün yazılan ariyanı oxumasını gördü və ona aparıcı rolu verməyi qərara aldı. Film o qədər uğurlu oldu ki, o 25-dən çox ölkədə göstərildi. Əvvəlcə Təhmasibin rol bölgüsünə etiraz edənlər sonradan hissiyat və uzaqgörənliyinə görə ona minnətdarlığını bildirdilər.

İran və Türkiyə

Rəşid Yaxın Şərqdə çox çıxış edirdi. İranda onu pianoçu Çingiz Sadıxov və tarzən Əhsən Dadaşov müşayət edirdi. Onlar o qədər məşhur idi ki, İranda olacaq 2 həftəlik səfər 2 ayadək uzandı. Onun Türkiyədə ilk konserti 1961-ci ildə istedadlı skripkaçı Azad Əliyevlə birgə oldu. Ankara və İstanbuldakı konsertlər də son dərəcə uğurlu keçdi.

1966-cı ildə mənə Ankarada onun konsertlərindən birini görmək müyəssər oldu. O zaman mən “İzvestiya” qəzetinin müxbiri idim. Bu onun həmin səfər ərzində onuncu konserti idi. Bütün biletlər satılmışdı, buna baxmayaraq mən getməyi qərara aldım. Xoşbəxtlikdən Rəşidin meneceri məni gördü və işarə etdi ki, onu səhnə arxasına müşayət edim. Orada mən Rəşidin ora-bura gəzişdiyini gördüm. Menecer məni xəbərdar etdi: “O, səhnəyə getməyə hazırlaşır, yaxşısı budur ki, indi onu narahat etməyəsiz.” Mən sanki donmuş kimi yerimdə sakit dayandım.

Birdən Rəşid başını qaldırdı, məni tanıdı və yaxına gələrək məni qucaqladı. “Bütün bu vaxtı harada olmusan?” —deyə o, soruşdu. “Bir bilsən Bakı və qızım üçün necə darıxmışam. Allaha şükür sabah yola düşəcəm. Nə yaxşı ki, gəldin. Gəl konsertdən sonra birgə nahar edək.” Yadımdadır ki, həmin gecə Türk tamaşaçıları Rəşidin bütün repertuarını əzbər bilirdi və onunla bərabər oxuyurdu.

Cənubi Amerika

Rəşid mehriban insan idi; o dostlarla birgə yığışmağı xoşlayırdı. Moskvada Rəssamlar İttifaqında görüşlərimizi xatırlayıram. Biz orada bəstəkar Zakir Bağırov, rəssam Toğrul Nərimanbəyov və rəssam Tahir Salahov kimi dostlarla görüşürdik.

Bu görüşlər zamanı Rəşid adətən Cənubi Amerika səfərləri haqda danışardı—ümumilikdə 56 uçuş və eniş. Konsertlərdən bəzisi həddən artıq yüksək yerlərdə (dəniz səviyyəsindən 4200 metr yüksəklikdə) keçirilmişdi. Fasilələr zamanı adi bir stəkan çay əvəzinə ona oksigen balonu verərdilər.

Rəşid evə xanımı Ceyrana yazaraq bildirir ki, siyasi böhran üzündən Çilidə olan konsertlər xüsusilə çətin idi.

“Əzizlərim, bu gün səfərimizin onuncu günüdür. Avtobusla hara getsək əsgərlər bizi müşayət edir. Hərdən uzaqda atışma səslərini eşidirik. Hal-hazırda Fyodor Şalyapın (Rus müğənnisi), Anton Rubinşteyn (Rus bəstəkarı və pianoçusu) və Menuhin (Amerika skripkaçısı) kimi sənət ustalarının çıxış etdiyi Opera Teatrında keçiriləcək konsertə tələsirəm. Bu konsertlərin hamısında tamaşaçıların gur alqışları ilə rastlaşmışıq. Onlardan hər biri uğurlu olub. Azərbaycan mahnıları üçün yol açmaq imkanı əldə etdiyim üçün çox şadam. Lakin sizi görmək istəyirəm. Ən xoş arzularla. Öpürəm, əsasən də mənim balaca Radamı. Atan Rəşid. 1973-cü il avqustun 5-i.”

Hindistan

Rəşid Hindistanda da çox məşhur idi və orada altı konsert vermişdi. O, Hindistanda ilk dəfə 1952-ci ildə çıxış etdi. Rəşid Azərbaycan mahnıları və sonra da Hindu, Urdu və Benqal dillərində bir neçə mahnı oxudu. Bu sensasiya idi. Tamaşaçılardan bəziləri ona dedilər ki, o, hind mahnılarını yerlilər kimi oxuyur. Hindistanda o, Dehli, Mumbay (Bombey) və Kəlküttədə oldu. İlk dəfə o, Hindistanda dahi hind aktyoru Rac

Kapur və onun xanımı Nərgiz Xumarla tanış oldu. Onlar bütün ömürləri boyu dost oldular. Sonralar Rəşid Hindistana səfəri haqda “Uzaq Hindistanda” adlı kitab yazdı.

Bir il sonra 1953-cü ildə Rəşid yenə də bir qrup Sovet musiqiçisi ilə Hindistana getdi. Bu dəfə o, oraya tanış sima kimi qayıtmışdı. Bütün ölkədə bir çox adam onu tanıyırdı. Hər bir konsertdə ondan o vaxt ən məşhur mahnı olan “Hindistan ən yaxşı ölkədir” mahnısını oxumaq xahiş olunurdu.

Məhz bu səfərdə qeyri-adi bir hadisə baş verdi. Rəşidin qatarı Heydərabada yola düşmüşdü. Birdən hindilərdən ibarət əllərində fənər, meyvə və gül-çiçək olan böyük bir insan qrupu qatarı dövrəyə aldı. Onlar qatarı dayanmağa məcbur etdilər və təkid etdilər ki, Rəşid onlar üçün oxusun. Beləliklə o qatarın qarısında durub Azərbaycan və Hind mahnıları oxuyaraq camaatı əyləndirməyə məcbur oldu. Bir qədər sonra qatar yoluna davam edə bildi.

Rəsmi Mükafatlar

Rəşidin çox məşhur olmasına baxmayaraq, onun ifa sənətinə göstərdiyi xidməti nəzərə alan rəsmi mükafatlar gecikdi. Sənətkara verilən ən yüksək ad olan “SSRİ Xalq Artisti” adı Kreml tərəfindən təsdiq olunmalı idi. Lakin Sovet hökuməti bunu yubadır və bəhanələr gətirirdi. Onlar Rəşidin dahi olmasını etiraf edirdilər. Lakin sonra da onun qədir-qiymətini azaldaraq, “Amma o, opera müğənnisi deyil, sadəcə pop müğənnisidir,” deyərdilər.

Lakin Rəşid sadəcə olaraq pop müğənnisi deyildi. O, həmçinin həddən artıq çətin opera rollarının öhdəsindən də gələ bilirdi. O, bunu Fikrət Əmirovun “Sevil” operasında Balaşın obrazında sübut etdi (1953). Bu əsər əsrin əvvəlində yaşamış Cəfər Cabbarlının eyniadlı dram əsəri əsasında yazılıb. Opera əlvan və rəngarəng milli melodiyalarla səciyyələnir. Rəşid Behbudova Balaş rolunu Əmirov özü təklif edib.

1959-cu ilin may ayında Azərbaycan istedadını dünyaya yayan Rəşid Behbudov Moskvada keçirilən “Azərbaycan Mədəniyyətinin Onilliyi”ndə iştirak etməyə getdi. Sovet hakimiyyəti dövründə Kreml işğal etdiyi geniş torpaqların çoxlu millətlərinin “böyük, xoşbəxt bir ailə” şəklində yaşaması haqda illyuziya yaratmaq üçün çox çalışırdı. Onlar bu inamı yaratmaq və inkişaf etdirmək üçün çox vaxt mədəniyyət günləri keçirərdilər. Lakin müxtəlif respublikalar üçün bu, incəsənətlərini 10 saat qurşağında yerləşən geniş bir ölkədə tanıtmmaq üçün bir imkan idi.

Bu gecədə Əmirovun “Sevil” operası göstərildi və Rəşid Balaş rolunu oynadı. O, qeyri-adi ustalıq və istedad nümayiş etdirdi və buna görə də nəhayət ki, həsəd doğuran “SSRİ Xalq Artisti” adına layiq görüldü.

Mahnı Teatrı

Azərbaycanda məhz Mahnı Teatrı adlanan bir yer yaratmaq Rəşidin arzusu idi. Hələ Sovet işğalından əvvəl Bakıda Opera və Balet Teatrı, Filarmoniya Zalı, Komediya Teatrı və müxtəlif musiqi janrlarına həsr olunmuş bir neçə digər binalar var idi. Lakin populyar musiqi janr evi isə heç bir yerdə yox idi.

Bu işi öz üzərinə götürməyi qərara alanda Behbudov artıq təcrübəli musiqiçi idi. O hər bir mahnıya öz qəhrəmanları, mətni və inkişafı olan kiçik bir tamaşa kimi baxırdı və bu məşhur mahnıların dramatik fikirlərini dramatik şəkildə nümayiş etdirmək üçün layiqli bir yer axtarmağa başladı. Mahnı Teatrı yaratmaq onun üçün sevimli bir layihəyə çevrildi. Behbudov Mahnı Teatrı ilə fəxr edirdi və ona çoxlu enerji, zəhmət və vaxt sərf etmişdi. Bununla eyni vaxtda o, həm də teatr əlaqədə olacaq peşəkar musiqiçilər qrupu yaratmaq üzərində işləyirdi.

Lakin yazda onun bütün bu layihələrdə iştirakı sona çatdı. Teatr Novruz bayramı münasibəti ilə (Martın 21-də Yeni İli qeyd edən yaz gün dönümü) yeni proqram hazırlayırdı. Rəşidin 74 yaşı olmasına baxmayaraq o, yaxşı görünürdü. Onun səsi hələ də güclü və gözəl idi. Lakin birdən məşqlərin birində o, xəstələndi.

Dostları böyük çətinliklə onu o vaxtlar bütün Sovet İttifaqında ən yaxşı xəstəxana sayılan Moskvadakı Kuntsev xəstəxanasına çatdırmağa bildi. Həkimlər onu xilas etmək uğrunda vuruşdular. Lakin artıq gec idi. Rəşid Behbudov böyrək xəstəliyindən vəfat edirdi. Kədərli isə o idi ki, o, evdən uzaqda idi. Son dəqiqədək o, qapının açılmasını və dostların içəri daxil olmasını gözləyirdi. Hər dəfə qapı açılanda o, soruşardı: “Əziz dostlarım məni görməyə gəlib?”

Rəşid ümid edirdi ki, Kremldə Ali Sovetin sessiyalarında iştirak edənlərdən bəziləri ona xəstəxanada baş çəkəcək. Lakin Azərbaycanın müstəqilliyindən əvvəl (1991) o günlərdə Sovet İttifaqında böyük mübarizə gedirdi. O günlər Azərbaycan üçün çətin günlər idi. Dostlar başqa işlərlə məşğul idilər. Yalnız onun həyat yoldaşı Ceyran xanım xəstəxanada onun çarpayısının başında idi.

Xəstəxanadan yazdığı məktubların birində o, böyük optimizmlə yazırdı: “Əzizlərim, mənim haylı-küylü sadıq dostlarım! Bir qədər sonra biz bir yerdə olacağıq. Bu fasilə ərzində özünüzün işləməsi zəruri olacaq. Gərək çox işləyəsiz. Xahiş edirəm, bilin ki, Teatra və sənətə sadıqlığınız mənim üçün ən yaxşı dərmandır.” Lakin Rəşid sağalmadı, o, çox xəstə idi və iyunun 9-da həyatdan köçdü.

Unudulmaz İstedad

Bu gün bir çox müğənnilər Rəşidin oxuma tərzini təqlid etməyə çalışır. Lakin onun oxumaq tərzini, virtuozluğunu, səmimiyyətini və ağıla sığmaz zəngin səsini olduğu kimi təkrarlamaq qeyri-mümkündür. 1997-ci ilin dekabrında Moskvanın nüfuzlu konsert zalınının birində Rəşid Behbudovun 80 illik yubileyi keçirildi. Yubiley “Rəşid Behbudov Ulduzu” adlandırılmışdı və ilk çıxış onun qızı və adaşı olan Rəşidənin oldu.

Mənim Rəşid Behbudovu Sovet daxilində səfərlərinin çoxunda müşayət edən pianoçu və məşhur bəstəkar Tofiq Quliyevlə çox söhbətlərim olub. Tofiq özü 1997-ci il noyabrın 17-də 80 Bakıda illiyini qeyd etdi. O bu kəlməni təkrarlamağı xoşlayır: “İncəsənət iki halda təhlükəyə məruz qalır—istedadlı şəxs peşəkar olmadıqda və peşəkar istedadlı olmadıqda.” Tofiqin fikrincə bu nadir birləşmə—peşəkarlıq və istedad Rəşiddə var idi.

Tofiq fəxr edir ki, mahnılarının təqribən yarısını Rəşid ifa edib. Əslində o, əmindir ki, mahnılardan çoxu onları məhz Rəşid ifa etdiyi üçün məşhurlaşdı. “İkinci məşqimizdə artıq Rəşid mahnını əzbər bilirdi. Bizim

heç vaxt belə bir ifaçımız olmayıb və Allah bilir bir də yenə nə vaxt belə bir istedad dünyaya gələcək.”

Behbudov xüsusilə Tofiqin “Sənə də qalmaz” və Rauf Hacıyevin “Bir qız gördüm” mahnılarını oxumağı xoşlayırdı. Həmçinin o, “Küçələrə Su Səpmişəm” və “Evləri Var Xana-Xana” kimi xalq mahnılarının tayı-bərabəri olmayan ifaçısı idi.

Rəşid Behbudovun çox çalışdığı və indi də onun adını daşıyan Mahnı Teatrının içərisində böyük bir qlobus var. Orada Rəşidin çıxış etdiyi bir çox ölkə və şəhərlərin adları göstərilib, lakin heç bir milli sərhəd qoyulmayıb. Bu, Rəşidin mahnılarının heç bir sərhəd tanımamasının canlı xatirəsidir. Burada və eləcə də hər yerdə onu Azərbaycan populyar musiqisini xəritəyə salan şəxs kimi xatırlayırlar.

Rəşid Behbudovun Tofiq Quliyevin mahnılarından bəzilərini oxumasını dinləmək üçün “Azerbaijan International” jurnalının <<http://azer.com>> saytında “Music Section” düyməsini basın.

Tərcümə: Gülnar Aydəmirova

Veb üçün hazırlayan və redaktə edən: Arzu Ağayeva